

УДК 94: 329. 14 (477. 83). 86 = 411. 16) "1899/1914"

ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ (1899–1914 рр.)

НАЗАР ВАСЬКІВ,

аспірант кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Львівського національного університету імені Івана Франка

Вагомого значення в програмах та діяльності Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини набула єврейська проблематика. Однією з причин такого зацікавлення стало те, що єврейська спільнота в Галичині була третьою за чисельністю після української та польської. Зближення українських соціал-демократів з єврейськими зумовила боротьба за самостійність обох політичних партій. Наслідком міжнаціонального порозуміння стала політична співпраця між УСДП та Єврейською соціал-демократичною партією Галичини на початку ХХ ст.

Ключові слова: єврейське питання, соціал-демократія, українці, поляки, євреї.

Постановка проблеми. На зламі ХІХ-ХХ ст. єврейське питання набуло важливого значення в діяльності українських політичних партій Галичини. Активну участь у його вирішенні брала й Українська соціал-демократична партія Галичини і Буковини. Її діяльність була спрямована на консолідацію зусиль для міжнаціонального порозуміння та політичного співробітництва, а також запобігання будь-яким проявам антисемітизму. З огляду на це, аналіз єврейського питання в програмах та діяльності УСДП може вестися в науковий обіг низку маловідомих фактів у розвитку українсько-єврейських взаємовідносин як у контексті міжнаціональних відносин, так і політичної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значний інтерес істориків до діяльності УСДП, багато аспектів, у тому числі і єврейське питання, залишаються поза увагою дослідників. Новітні дослідження зазначеного періоду діяльності політичних партій Галичини здебільшого присвячені польсько-українським відносинам. Серед них варто виокремити дослідження О. Жерноклеєва [18, 19] та Ю. Плекана [44]. Питання українсько-єврейських відносин частково відображені в дослідженнях Я. Дашкевича [16], І. Погребинської та М. Гона [45, 46].

Мета статті - дослідити єврейське питання в програмах і діяльності Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини (1899-1914 рр.).

Виклад основного матеріалу. Наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Східна Галичина була одним із найбільших єврейських осередків в Австро-Угорщині. Згідно з переписом 1900 рр. тут проживав 618 801 єврей [70, s. 91], що складало 12,9 % від усього населення краю (4735477 осіб) [39, с. 36]. Для порівняння - у Чехії цей показник становив 1,62 %, Сілезії - 1,66 %, Моравії - 1,99 % [66, s. 3]. До цього варто додати, що дані статистики стосовно єврейського населення не є абсолютними, оскільки польська адміністрація Галичини завжди прагнула маніпулювати ними. Як наслідок, за рахунок євреїв кількість польського (римо-католицького) населення зростала, а українського (греко-католицького) зменшувалася. За таких обставин єврейське питання стало займати чільне місце в діяльності українських політичних структур, серед яких Українська соціал-демократична партія Галичини і Буковини (далі - УСДП).

Становлення УСДП відбувалось в умовах кризи в рядах галицьких радикалів. Як наслідок, станом на 1899 р. Русько-українська радикальна партія (далі - РУРП) опинилася на межі розколу. Її соціал-демократичне крило, очолюване так званими "молодими" радикалами, намагалось трансформувати РУРП в соціал-демократичну партію [54, с. 97]. Про це було оголошено на сторінках газети "Robotnyk". Однак діяльність новоствореної організації виявилась нетривалою. Переломним моментом на шляху до створення УСДП стали події 5 травня 1899 р., коли центральний уряд РУРП із перевагою в один голос прийняв рішення перейменувати радикальну партію на соціал-демократичну. Утім, уже 21 травня цього року скликана з ініціативи Михайла Павлика конференція також різницею в один голос скасувала прийняту ухвалу [30, с. 75]. Наслідком цих подій, а також виходу соціал-демократичного крила з рядів радикальної партії стало створення нової політичної сили - УСДП [19, с. 38]. 17 вересня 1899 р. за участю Романа Ярославича, Миколи Ганкевича, Юліана Бачинського, Семена Вітика, Івана Возняка, Яцька Остапчука та Андрія Шмигельського відбулася установча конференція УСДП [14, с. 102]. Політичною основою партії стала Гайнфельдська про-

№ 6 (106) жовтень 2010 р.

грама (Гайнфельд, 1886 р.) австрійської соціал-демократії [48, с. 52]. До складу тимчасового правління УСДП увійшли Ю. Бачинський, М. Ганкевич, С. Вітик, М. Новаківський, Р. Ярославич [38, с. 445].

Друкованим органом партії була газета "Воля", яка з 1907 р. прийняла назву "Земля і воля". З 1911 р. функції головного рупора партії перебрав на себе часопис "Вперед" [43, с. 1]. Поряд із цим ідеї УСДП були відображені в газетах "Червоний прапор" (Тернопіль, з 1906 р.) "Добра новина" (Львів, з 1913 р.), "Борба" (Чернівці, з 1913 р.) та ін.

Діяльність УСДП у єврейському питанні можна поділити на два періоди: 1) 1899-1904; 2) 1905-1914 рр. Хронологічні рамки першого періоду обіймають час від заснування УСДП до утворення Єврейської соціал-демократичної партії Галичини. Для другого періоду характерне поглиблення розвитку українсько-єврейських взаємовідносин як у контексті міжнаціональних відносин, так і політичної співпраці, який тривав до початку Першої світової війни.

Власне поняття "єврейське питання" можна розкласти на такі складові: єврейське населення в контексті політико-економічного становища Галичини; єврейська соціал-демократія та її місце в міжпартійному середовищі Галичини; підтримка/непідтримка УСДП галицького єврейства в цілому. Зважаючи на політичну залежність української соціал-демократії від польської, сформувався своєрідний міжнаціональний трикутник, у якому ставлення до єврейського питання залежало від розстановки політичних сил.

Варто зазначити, що ідеологія УСДП була сформована під впливом австрійської соціал-демократії. Не випадково на I з'їзді УСДП 1903 р. після доповіді М. Ганкевича Брюннська (24-29 вересня 1899 р., м. Брюнн) та Віденська програми Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (далі - СДРПА) були прийняті без обговорення [19, с. 47, 49, 51]. Діяльність УСДП в аграрному секторі регламентувалась так званими "провідними вказівками для агітації на селі", ухваленими з'їздом у 1903 р. [31, с. 104-105]. Що стосується національного питання, то свою кінцеву мету в ньому УСДП сформулювала так: "... остаточна ціль змагань національних мусить бути у нас - самостійна, незалежна республіка українська" [5, с. 7].

На першому етапі свого існування УСДП не виявляла особливої активності. Однією з причин такого становища була відсутність належної підтримки з боку українського робітництва, яке значною мірою перебувало під впливом Польської соціал-демократичної партії Галичини і Сілезії (далі - ППСД) [28, с. 94]. Більше того, УСДП у цей час не мала належної кількості професійних кадрів, які могли б пропагувати соціал-демократичні ідеї на теренах Східної Галичини [56, с. 32]. Як наслідок, новоутворена партія не ставила собі за мету активної участі у вирішенні єврейського питання. Про це свідчить відсутність у програмі положень, які б регулювали українсько-єврейські взаємини.

Утім, незважаючи на організаційні труднощі, у 1900 р. УСДП розглядала єврейське питання в контексті міжнаціональних відносин і домагалася прийняття окремого закону, який би гарантував права національних меншин [6, с. 4]. Більше того, лідери УСДП заявляли, що "... лише з'єднані сили кляс працюючих без ріжниць народності і віри зможуть вибороти для люду робучого ліпші услів'я житеві тепер, та повне визволене в будучності" [41, с. 2]. Також соціал-демократи запевняли, що політичну боротьбу можна вести тільки на основі міжнаціонального порозуміння й робітничої солідарності [41, с. 2].

На окрему увагу заслуговує позиція УСДП у єврейському питанні в контексті демографічної статистики. Так, соціал-демократи були переконані, що єврейське населення Галичини є об'єктом маніпуляцій органів влади під час виборів до галицького сейму й австрійського парламенту. Аналізуючи статистичні дані, соціал-демократи констатували, що "... у Галичині число Українців таке саме як Поляків! Як відчислити Жидів, яких урядова статистика переважно вписала за Поляків, то Українців християн буде навіть більше ..." [13, с. 3]. "Жидам, майже всім, цілком вже безпардонно, врисувано як їх розговірну мову - польську мову" [37, с. 5], - підсумовували есдеки.

Очевидно, що дані демографічної статистики та існуюча виборча система стали передумовою до переходу від пасивно-нейтральної до нейтрально-активної позиції соціал-демократів у єврейському питанні. Викриття фальсифікованих даних демографічної статистики відкривало шлях до боротьби за місце в парламенті та сеймі, а оскільки соціал-демократи не мали союзників у таборі українських політичних партій, то представники єврейської соціал-демократичної течії могли претендувати на роль активного союзника [32, с. 1-16].

При розгляді взаємин українських соціал-демократів та єврейського населення Галичини на зламі століть варто окремо зупинитись на позиції партії щодо єврейських погромів, зокрема в Кишиневі та Румунії [61, с. 11; 25, с. 8; 4, с. 1-2; 47, с. 2-3; 40, с. 3; 24, с. 1; 62, с. 2-3]. Так, газета "Воля" намагалася донести до читача причини погромів, а також піддала осуду дії російського царату [2, с. 3-4]. Реакція УСДП на єврейські погроми набувала все гострішого та емоційнішого забарвлення. Так, у статті тієї ж газети "Воля", під заголовком "На землі мир!..." зазначалось: "... юрба православних християн з дозволу і за приводом царського правительства мордує своїх ближніх, жидів, руйнує їх хати та пускає добутки з димом. Ще досі розлягається стогін, крики, плачі вбиваних, калічених жидів; ще досі в очах очевидців встають жидівські діти, роздерті на дві частини з розбитими головами, жінки жидівські, яких насилували християни. А митрополит Флавіян в Києві і попи в рясах благословлять жидівським погромам і мордам знаком хреста" [7, с. 2]. За даними Нормана Дейвіса, упродовж 1903-1906 рр. у Кишиневі загинуло 45 осіб, в Одесі 300, Білостоці - 80 осіб [17, с. 871]. УСДП засуджувала будь-які прояви антисемітизму, наголошувала на штучному розпаленні міжнаціональної ворожнечі, спричиненої економічною конкуренцією між християнами та євреями [3, с. 3]. До цього варто додати, що українсько-єврейські взаємини не були затьмарені соціальними конфліктами на національному та расовому підґрунті.

Попри те, незважаючи на декларативні заяви щодо лояльного ставлення до єврейського населення, УСДП не підтримала прагнення єврейських соціал-демократів утворити власну політичну силу. Очевидно, що пропольськи налаштована частина партії в цьому відношенні стала у фарватері ППСД. За це її різко критикував відомий галицький політик Михайло Лозинський. Так, аналізуючи діяльність української соціал-демократії впродовж 1903-1904 рр. він зазначав, що "... українська соціально-демократична партія в Галичині існує більше на папері, як у дійсності" [35, с. 176]. Серед недоліків у діяльності УСДП М. Лозинський виділив такі: "... по селах усяка агітація утруднена, а тим більше соціально-демократична, а до того українські соціальні демократи, зв'язані загально-австрійською програмою, в якій аграрна квестія

зовсім поминена, не мають пригожої аграрної програми ..." [36, с. 98]. Однією з ключових проблем УСДП М. Лозинський вважав підтримку польських рішень, у тому числі й тих, які стосувалися єврейського питання. Якщо позиція ППСД щодо відхилення єврейської пропозиції в утворенні власної політичної партії була зрозумілою, то дії УСДП викликали рішучий протест: "Та класти таке питання до Поляків просто іронія, бо - як даліше побачимо - вони за націоналізмом не добають навіть соціалізму. Але яким правом відмовляють вони права на національну окремішність Жидам, вони, соціалістичні борці за свободу?!" І далі продовжував: "І тому, несправедливе, подвійно несправедливе становище української соціальної демократії в сій справі, яка в особі д. М. Ганкевича і на згаданій жидівській конференції у Львові 1903 р. і на краківським з'їзді, а устами інших членів на ріжних зборах, відчитає і т.п. заявила ся за приналежністю галицьких Жидів до польської соціально-демократичної партії" [35, с. 188-189]. М. Лозинський намагався порівняти становище українців та євреїв, зазначаючи, "... що члени української нації, яка так важко бореться за право до самостійного національного розвитку, не повинні нікому заперечувати права до національної самостійности ..." [35, с. 189]. На думку автора розвідки, головною причиною невизнання ППСД самостійницьких ідей єврейських соціал-демократів стали побоювання втрати поляками політичного впливу, за допомогою якого "в містах та місточках фабрикується при допомозі Жидів польської більшість" [35, с. 188]. Підсумував власні роздуми М. Лозинський так: "І не слід того забувати, що Жид має такі самі права до свободи й добробуту, як кождий иньший, яко Жид, а не лише з'асімілювавши ся" [35, с. 190].

Упродовж 1905-1914 рр. позиція УСДП у єврейському питанні набула більш виразного характеру. Цьому сприяли відцентрові тенденції єврейських соціал-демократів, котрі все активніше вимагали відокремлення від ППСД [65, с. XL]. Незважаючи на заперечення з боку ППСД, у 1905 р. у Львові була створена Єврейська соціал-демократична партія Галичини (далі - ЄСДП) [45, с. 17; 69, с. 290]. Засновниками ЄСДП виступили Г. Гроссман та А. Мозлер [64, с. 400]. Діяльність новоутвореної партії отримала схвальні відгуки як в українських соціал-демократів, так і в радикалів, особливо її чітка організованість та швидкість реалізації програмних положень [8, с. 2]. Відомий на той час журналіст та публіцист-політолог Осип Назарук, аналізуючи діяльність єврейських соціал-демократів, зазначив: "Поки в нас нема навіть стільки робітників освічених і свідомих, скільки є в жидів організації" [42, с. 2]. За підрахунками Якова Хонігсмана та Олександра Наймана, станом на 1906 р. ЄСДП налічувала близько 4000 членів [60, с. 91].

Поява нової партії відчутно загострила відносини між УСДП і ППСД. Як ми вже зазначали, польські соціал-демократи активно протистояли утворенню єврейством власної політичної організації [16, с. 70]. У цьому їх підтримували так звані "старі" лідери УСДП, у той час як "молоді" займали більш прихильну позицію до єврейської соціал-демократії [19, с. 97]. Попри активну протидію, прогресивно налаштовані представники української та єврейської соціал-демократії намагалися обрати самостійний шлях розвитку. На цьому наголошував і визначний український історик Михайло Грушевський, стверджуючи, що "в останній час молодші покоління партії висунувають його (національне питання - Н. В.) набагато різкіше й повніше, дедалі більше вивільняючись (як і єврейські соціалісти Галичини) від впливу польської соціал-демократії" [15, с. 161-162].

Ще однією причиною активізації українсько-єврейської співпраці на політичному підґрунті була боротьба за голоси робітників під час виборів до австрійського парламенту. Зважаючи на те, що основна частка робітництва в містах Галичини належала до польської та єврейської спільноти [58, с. 188-189], УСДП чітко усвідомлювала переваги міжнаціонального співробітництва. Варто зазначити, що станом на 1900 р. єврейські робітники в промисловості Галичини складали 28,7 % [51, с. 76]. Серед усіх зайнятих у промисловості Східної Галичини євреї складали майже 40 % [18, с. 80]. На думку дослідниці І. Погребицької, така кількість єврейських робітників була наслідком значної урбанізації єврейського населення Галичини [46, с. 129]. Особливо насиченою була кількість євреїв у нафтовій промисловості Галичини, де вони контролювали 1/6 акціонерного капіталу нафтових компаній [53, с. 27]. Поряд із робітниками, ідеї соціал-демократів знайшли підтримку й серед ремісників [29, с. 187].

27-28 січня 1906 р. у Львові відбувся II з'їзд УСДП. На ньому піднімалися питання виборчої реформи в Австро-Угорщині, революція в Росії й аграрне питання [12, с. 1-2]. Наприкінці з'їзду лідером буковинської організації УСДП Осипом Безпалком було запропоновано офіційно визнати новостворену ЄСДП, однак президія форуму не підтримала його пропозицію [19, с. 67].

Цього ж року побачила світ брошура С. Вітика "Під теперішню пору", у якій він аналізував реформу виборчого законодавства. Поміж тим, С. Вітик висловив свою позицію щодо єврейського населення, зазначивши: "Ми заявляли і заявляємо, що хочемо прав для найширших мас народних, та що ані против Поляків, ані против Жидів не виступаємо" [10, с. 10].

Незважаючи на доволі складну внутрішньопартійну ситуацію, УСДП все ж змогла взяти участь у виборах 1907 р. до австрійського парламенту та без погодження з ППСД висунути своїх кандидатів, що було без сумніву позитивним кроком на шляху до ведення самостійної діяльності. Більше того, соціал-демократи стверджували, що "... весь робучий бідний люд український, польський та жидівський має іти разом проти своїх ворогів, та вибирати одного посла, соціал-демократа" [26, с. 1]. На вказаних виборах до австрійського парламенту депутатами від УСДП було обрано С. Вітика і Я. Остапчука [34, с. 79]. Депутатські мандати також отримали єврейські кандидати від ППСД - Герман Діаманд та Герман Ліберман [63, с. 20].

Починаючи з 1908 р., соціал-демократи стали активніше розвивати відносини з єврейством. Так, в опублікованій промові М. Ганкевича, виголошеній 24 серпня на передвиборчих зборах цього ж року, в газеті "Земля і воля" зазначалося: "Соціалдемократія бореться за рівні права для всіх без ріжниць народности і віросповіданя. До нині не вийшло ще жидівське населенє з мурів ґетта, пережитку середньовічних часів. Ми хочемо в мури ґетта внести світло. І в нашім краю, де кастові пересуди і ненависть розділюють людей, зробила наша партія, що український хлоп і робітник бачить в жидівським і польським робітнику товаришів боротьби. Бажаємо, щоби той вічний скигалець по тисячах роках неволі і неволі тут на нашій землі знайшов щастє, щоби разом з нами міг працювати для ясної будучности" [50, с. 2]. Показовим є також інше висловлювання автора статті: "... ми однак не знаємо національної ненависти і боротьби. З найглибших глибин душі робітника вицвітає чудова квітка міжнародного братерства, котрим яснєе новочасний соціалістичний

рух" [50, с. 2]. Очевидно, що така позиція передбачала водночас і пошуки шляхів до міжнародної консолідації і співробітництва. На підтвердження цієї думки можна навести іншу цитату: "... ми соціалдемократи вважаємо міжнародну солідарність всіх визискуваних і поневоленних, всіх, що рвуться до світла і волі, - за найвищий наш закон" [11, с. 2]. Про схожі наміри заявляли й самі євреї. Так, один із лідерів сіоністів Буковини Бенно Штраухер зазначав, що "Жиди і Русини не мають у політиці ніяких спірних точок, що-до яких мусіли би поборювати себе. Ми ж не загрожуємо нічим національному розвитку Русинів, не перешкоджаємо їм в здобуванні національних прав" [57, с. 1].

УСДП активно пропагувала власні ідеї серед євреїв. "Коли і між Жидами є славіні соціалісти, коли і Жиди перенялися соціалізмом організуються під червоним прапором, то з сего повинна тішитися кожда людина, котра бажає поступу, щастя та братерства всіх народів всіх тих, що стогнуть нині під важким ярмом панів та їх уряду" [33, с. 34].

Продовженням політики міжпартійного та й зрештою міжнародного зближення стали постійні дописи на шпальтах "Землі і волі" про політичне й культурне життя євреїв. Зокрема, це були повідомлення про святкування 10-річчя "Бунду" [1, с. 3], скликання конгресу ЄСДП [27, с. 3] та ін. [21, с. 3].

Такі кроки сприяли поглибленню міжнародної співпраці серед соціалістичних партій. Про це яскраво засвідчив III з'їзд УСДП, який проходив 14-15 березня 1909 р. у Львові. У ньому від ЄСДП брав участь делегований Рафал Бубер [23, с. 1]. Незважаючи на те, що єврейське питання на з'їзді не піднімалося, усе ж залучення єврейської соціал-демократії до сталої роботи засвідчило безперечний поступ на шляху до міжпартійного єднання. Тим більше, що у своєму виступі Р. Бубер зазначив: "... в цілковитій згоді з польським і українським пролетаріатом, жидівський пролетаріат жадає здемократизованя правління в тім краю, жадаємо допущеня широких верств працюючого народу без ріжниць народности, релігії і пола до сойму, жадаємо загального, безпосереднього, тайного, рівного права виборчого" [9, с. 3].

Переломним моментом у діяльності УСДП стали вибори до австрійського парламенту 1911 р. Незважаючи на підтримку соціал-демократів з боку "поступових українців, поляків і євреїв" [22, с. 2], результати виборів були рівнозначні поразці. Причини виборчого провалу О. Безпалко бачав у "малій організації праці і слабкій пресі". "Не обставини загально суспільні, але внутрпартійні були причиною невдачі при послідніх виборах", - наголошував він [68, с. 2]. Ця проблема стала предметом обговорення на IV з'їзді УСДП, який проходив 3-4 грудня 1911 р. у Львові за участю 84 делегатів з ППСД, ЄСДП та Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). Першочергово на порядок денний було поставлено питання співпраці з польськими соціал-демократами, яке, зрештою, привело до розколу в УСДП [44, с. 107]. До числа противників співпраці з польськими соціал-демократами належали В. Левинський, Л. Ганкевич, Ю. Бачинський, А. Чернецький [59, с. 84]. Прихильниками ж залишились С. Вітик та М. Ганкевич [44, с. 107]. Разом із Теофілом Меленем, С. Вітик і М. Ганкевич упродовж 1911-1914 рр. входили до складу інтернаціоналістської фракції партії, "що залишалась в тісному зв'язку з ППСД" [20, с. 185]. Попри це, на з'їзді обговорювались й українсько-єврейські взаємини. Так, представники ЄСДП зазначали, що їхній партії "приходить ся вести мозольну роботу серед дуже важких обста-

вин ... в тій роботі жидівські товариші з боку українських завсїгди надбували на підпертє і поміч. Одна ціль, яка нам присвїчує поведе нас і далі до спільної і енергїчної роботи" [67, с. 2]. На з'їзді також піднімалось питання відносин з ЄСДП. Із цього приводу В. Левинський писав: "Фактично ми вже її uznали як пролетарську, братню партію та як рівнорядного і рівноправного члена в австрійськїм інтернаціоналі через участь нашої партії в її останнім конгресі" [67, с. 3]. Більше того, виражаючи власну думку в міжнародних взаєминах, доповідач висловився так: "Зазначую, що ми завсїгди, навіть тоді, коли між нашими жидівськими і польськими товаришами йшли гострі непорозуміння, відносили ся все до них щиро, йшли і працювали з ними спільно. Уважаємо Жидів як народ в новочаснім змислі слова, котрий має свій язык, на котрім повсталала гарна література, свою культуру та всі дані загального розвитку" [67, с. 3]. Рішенням конгресу було також офіційно визнано ЄСДП "як пролетарську братню партію та як рівнорядного і рівноправного члена австрійського інтернаціоналу" [67, с. 2]. Визнання ЄСДП отримала і від ППСД [49, с. 5-6].

Доволі активною була підтримка УСДП єврейських соціал-демократів на місцевому рівні. Так, 11 січня 1912 р. у Львові за участю ППСД, УСДП та ЄСДП проходило віче в справі виборчої реформи до Галицького сейму. Під час виступу представника ППСД Германа Діаманда єврейські соціал-демократи почали демонстративно залишати засідання, оскільки доповідач звернувся до учасників польською, у той час як в ході виборчої кампанії до австрійського парламенту виголошував свої промови "жидівською" мовою. Їх підтримала частина українських робітників. Лояльна ж частина УСДП продовжувала підтримувати ППСД [55, с. 4].

Ставлення УСДП до єврейського питання не обмежувалася суспільно-політичними рамками. Так, часопис "Червоний прапор" інформував своїх читачів про новини єврейського культурного життя. Ідеться про театральну виставу "Жиди", у якій актори, на думку автора дописів, "так реально схарактеризували недолу жидівського народу, всі чули і розуміли се прикре положенє Жидів" [52, с. 6].

Висновки

Загалом єврейське питання займало важливе місце в програмах та діяльності УСДП. У ставленні до єврейського населення Галичини партія стояла на засадах національної толерантності та демократії. Вона різко засуджувала будь-які прояви антисемітизму, чим унеможлилювала його появу на галицьких теренах. Знайшли підтримку УСДП прагнення єврейського робітництва до самостійного політичного розвитку. Очевидно, що така позиція призвела до співпраці соціал-демократів і євреїв під час виборів до австрійського парламенту.

Незважаючи на певну непослідовність у єврейському питанні, УСДП усе ж стала на шлях міжнародного співробітництва. Це забезпечило українським соціал-демократам прихильність із боку єврейського населення, що, безперечно, пішло на користь обом народам.

У подальших дослідженнях доцільно розглянути єврейське питання в програмах та діяльності ППСД.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 10-літнє існтнованє "Бунду" // Земля і воля. - Львів, 1908.
4. - 25 січня. - С. 3.

2. Антисемітські розрухи в Кишиневі // Воля. - Львів, 1903. - Ч. 10. - 15 мая. - С. 3-4.
3. Антисемітизм // Земля і воля. - Львів, 1907. - Ч. 12. - 28 марта. - С. 3.
4. Білостоцькі погроми // Воля. - Львів, 1906. - Ч. 13. - 1 липня. - С. 1-2.
5. В справі національного питання в Австрії // Воля. - Львів, 1901. - Ч. 23. - 1 грудня. - С. 5-7.
6. В справі національній // Воля. - Львів, 1901. - Ч. 21 і 22. - 15 падолиста. - С. 3-4.
7. В. Л. "На землі мир!..." / Л. В. // Воля. - Львів, 1906. - Ч. 1. - 1 січня. - С. 2-3.
8. В. Л. Жидівська соціалдемократична партія і її конгрес / Л. В. // Земля і воля. - Львів, 1911. - Ч. 34. - 28 жовтня. - С. 2.
9. Величава маніфестація перед шляхоцьким Сеймом // Земля і воля. - Львів, 1912. - Ч. 7. - 17 лютого. - С. 1-3.
10. Вітик С. Під теперішню пору / Семен Вітик. - Львів, 1906. - 15 с.
11. Воля. - Львів, 1903. - Ч. 20. - 15 жовтня. - С. 2.
12. Воля. - Львів, 1906. - Ч. 3, 4. - 15 лютого. - С. 1-2.
13. Галицький сейм і поділ Галичини // Земля і воля. - Львів, 1911. - Ч. 1. - 7 січня. - С. 2-3.
14. Грицак Я. "Молоді" радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Я. Грицак // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. - 1991. - Т. ССXXII: Праці історико-філософської секції. - С. 71-110.
15. Грушевський М. Українці в Австро-Угорщині / М. Грушевський // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. - К., 1998. - Вип. 23-24. - С. 147-164.
16. Дашкевич Я. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець XIX - поч. XX ст.) / Я. Дашкевич // Український історичний журнал. - 1990. - № 10. - С. 63-73.
17. Дейвіс Н. Європа: Історія / Н. Дейвіс. - [2-е вид.]. - К.: Основи, 2001. - 1463 с.
18. Жерноклеєв О. Національні меншини на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини (1900-1914 рр.) / О. Жерноклеєв // Вісник Прикарпатського університету. Історія. - Івано-Франківськ, 1999. - Вип. 2. - С. 74-84.
19. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899-1918) / О. Жерноклеєв. - [2-е вид., допов.]. - К.: Основні цінності, 2000. - 168 с.
20. Жерноклеєв О. Семен Вітик / О. Жерноклеєв, І. Райківський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2000. - Вип. 6. - С. 184-188.
21. Жидівська народність в університетах // Земля і воля. - Львів, 1908. - Ч. 20. - 14 мая. - С. 3.
22. З виборчого руху // Земля і воля. - Львів, 1911. - Ч. 23. - 18 червня. - С. 2-3.
23. Земля і воля. - Львів, 1909. - Ч. 12. - 21. марта. - С. 1.
24. З-за кордону // Червоний прапор. - Тернопіль, 1906. - Ч. 6. - 27 червня. - С. 1.
25. Кішеневські морди перед судом // Воля. - Львів, 1903. - Ч. 24. - 15 грудня. - С. 8.
26. Клясова політика // Земля і воля. - Львів, 1907. - Ч. 14. - 11 цвітня. - С. 1-2.
27. Конгрес Жидівської соціалдемократичної партії // Земля і воля. - Львів, 1911. - Ч. 32. - 30 вересня. - С. 3.
28. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. - 1939 р.) / М. Кугутяк. - Івано-Франківськ, 1993. - 199 с.
29. Куцмани Б. Духовная, культурная и политическая жизнь евреев Галиции при австрийской власти (1772-1918) / Б. Куцмани // Материали ІХ Международной междисциплинарной конференции по иудаике. - М., 2002. - Ч. 1. - Вип. 10. - С. 177-191.
30. Левинський В. Початки українського соціалізму в Галичині / В. Левинський. - Торонто, 1918. - 78 с.
31. Левинський В. Селянство і соціалдемократія. Додаток "Аграрні програми" соціалістичних партій / В. Левинський. - Нью-Йорк: Голос правди, 1918. - 112 с.
32. Левинський В. Хто такі українські націоналдемократи? / В. Левинський. - Львів, 1911. - 16 с.
33. Левинський В. Що таке соціалізм / В. Левинський. - Львів, 1907. - 48 с.
34. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 / К. Левицький. - Львів, 1937. - Ч. 2. - 109 с.
35. Лозинський М. З сучасного робітничого руху / М. Лозинський // Літературно-науковий вісник. - Львів, 1904. - Т. XXVIII. - С. 73-100, 169-197.
36. Лозинський М. Три з'їзди / М. Лозинський // Літературно-науковий вісник. - Львів, 1904. - Т. XXVI. - С. 79-106, 159-169.
37. Людність Галичини після послідньої конскрипції // Вперед. - Львів, 1912. - Ч. 4. - 7 січня. - С. 5.
38. Макарчук С. Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х рр. XIX ст. / С. Макарчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Львів, 2001. - Вип. 9. - С. 437-447.
39. Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма / С. Макарчук. - Львов: Вища школа, 1983. - 254 с.
40. Мужицькі розрухи в Румунії // Воля. - Львів, 1907. - Ч. 12. - 28 марта. - С. 3.
41. На склоні століття // Воля. - Львів, 1900. - Ч. 1. - 1 січня. - С. 1-2.
42. Назарук О. Як працюють Жиди / О. Назарук // Громадський голос. - Львів, 1906. - Ч. 39. - 15 червня. - С. 2.
43. Партійні справи // Вперед. - Львів, 1911. - Ч. 1. - 17 грудня. - С. 1.
44. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX - початок XX ст.) / Ю. Плекан. - Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2008. - 204 с.
45. Погребинська І. Євреї в Західноукраїнській народній республіці / І. Погребинська, М. Гон. - К.: Б. В., 1997. - 84 с.
46. Погребинська І. Правове та економічне становище євреїв в Україні (кінець XIX - початок XX ст.) / І. Погребинська // Український історичний журнал. - 1996. - № 4. - С. 124-132.
47. Погром в Седльцах // Воля. - Львів, 1906. - Ч. 18. - 15 вересня. - С. 2-3.
48. Поява Української соціал-демократичної партії в Галичині // Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 тт. / [упор., прим. Т. Гунчака, Р. Сольчаника]. - К., 2001. - Т. 6: 90-ті рр. XIX - 20-ті рр. XX ст. - С. 53-56.
49. Признане жидівської соціально-демократичної партії // Діло. - Львів, 1911. - Ч. 104. - 13 мая (30 цвітня). - С. 5-6.
50. Промова тов. Миколи Ганкевича // Земля і воля. - Львів, 1908. - Ч. 36. - 4 вересня. - С. 1-2.
51. Рафальський О. Національні меншини України у XX ст.: історіографічний нарис / О. Рафальський. - К.: Полюс, 2000. - 448 с.
52. Руский народний театр // Червоний прапор. - Тернопіль, 1906. - Ч. 3. - 12 мая. - С. 6.
53. Самарцев І. Євреї в Україні на початок XX ст. / І. Самарцев // Український історичний журнал. - 1994. - № 4. - С. 19-29.
54. Стахів М. Західна Україна та політика Польщі, Росії та Заходу (1772-1918) / М. Стахів. - Скрентон, 1958. - 208 с. - (Укр. Робітничий Союз. - Т. 1).
55. Сумне віче // Вперед. - Львів, 1912. - Ч. 5. - 12 січня. - С. 4.
56. Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX - початок XX ст.) / О. Сухий. - Львів: Каменяр, 1998. - 132 с.
57. У буковинських політиків // Діло. - Львів, 1911. - Ч. 104. - 13 мая (30 цвітня). - С. 1.
58. Феденко П. Соціалізм давній і новочасний / П. Феденко. - Лондон-Париж-Мюнхен: Наше слово, 1968. - 230 с.
59. Феденко П. Український рух у 20 столітті / П. Феденко. - Лондон: Наше слово, 1959. - 267 с.

60. Хонигсман Я. Евреи Украины (краткий очерк) / Я. Хонигсман, А. Найман. - К., 1992. - Ч. 1. - 157 с.
61. Чи се заповіт розрухів против Жидів? // Воля. - Львів, 1903. - Ч. 12. - 1 липня. - С. 11.
62. Що діє се в Росії? // Червоний прапор. - Тернопіль, 1906. - Ч. 7. - 25 липня. - С. 2-3.
63. Dubanowicz E. Stanowisko ludności żydowskiej w Galicji wobec wyborów do parlamentu wiedeńskiego w r. 1907 / E. Dubanowicz. - Lwów, 1907. - 40 s.
64. Friedman F. Dzieje Żydów w Galicji (1772-1914) / F. Friedman // Żydzi w Polsce odrodzonej / [pod. red. I. Schipera, A. Tartakowera, A. Hafftkij]. - Warszawa, 1933. - T. 1. - S. 377-412.
65. Galicja w dobie autonomicznej (1850-1914) / Wybór tekstów w opracowaniu S. Kieniewiczza. - Wrocław, 1952. - 390 s.
66. Gruński S. Materiały do kwestji żydowskiej w Galicji / S. Gruński. - Lwów : Nakł. Wyd. krajowego, 1910. - 60, 79 s.
67. IV Конгрес У.С.Д.П. // Вперед (додаток до 17 грудня 1911). - Львів, 1911. - С. 2-3.
68. IV Конгрес У.С.Д.П. // Вперед. - Львів, 1911. - Ч. 1. - 17 грудня. - С. 2.
69. Schall J. Historia Żydów w Polsce, na Litwie i Rusi / J. Schall. - Lwów, 1934. - 320 s.
70. Wasiutyński B. Ludność Żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX / B. Wasiutyński. - Warszawa, 1930. - S. 91.

N. Vas'kiv

JEWISH QUESTION IN THE PROGRAMS AND ACTIVITIES OF UKRAINIAN SOCIAL-DEMOCRATIC PARTY OF GALICIA AND BUKOVINA (1899–1914)

Jewish question played significant role in the programs and activities of the Ukrainian Social-Democratic Party of Galicia and Bukovina. One of the reasons for such interest came from the fact that the Jewish community in Galicia was the third largest in population after the Ukrainian and Polish communities. The struggle for independence of both the Ukrainian and Jewish parties led to a unification of the Ukrainian and Jewish Social-Democrats. The political cooperation between the USDP and Jewish Social-Democratic Party of Galicia at the beginning of the twentieth century was the result of a multicultural understanding.

Key words: Jewish question, social-democracy, Ukrainians, Poles, Jews.

© Н. Вас'ків

Надійшла до редакції 13.09.2010

УДК 930.1: 329.78

НАДБАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – 30-х років ХХ ст.

БОРИС САВЧУК,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри краєзнавства і туризму Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

СВІТЛАНА КОЛИБАБ'ЮК,

заступник директора з науково-методичної роботи Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

У статті здійснено аналіз історіографічного доробку дослідників українського зарубіжжя з історії молодіжного руху Галичини кінця ХІХ - 30-х років ХХ ст. Показано, що головним здобутком у цій царині є історико-мемуарні праці, представлені в різного роду ювілейних та регіональних збірниках. У переважній більшості вони органічно поєднують особистісний погляд та ретроспективний аналіз створення й діяльності молодіжних організацій, що в сукупності становить вагомий внесок у розвиток української історіографії цієї проблеми.

Ключові слова: "Пласт", "Сокіл", "Січ", "Орли", "Обнова".

Постановка проблеми. Українське зарубіжжя істотно просунулося в дослідженні історії молодіжних товариств Галичини кінця ХІХ - 30-х років ХХ ст., що зумовлювалося науковим інтересом та існуючими суспільними реаліями. Зокрема, це стимулювалося пе-

ренесенням діяльності молодіжних товариств у місця скупчення української еміграції (діаспори): поряд із усеохоплюючим поширенням "Пласту" плекати "галицькі традиції" продовжували й товариства "Сокіл", "Січ", спортивні організації, молодіжні католицькі

№ 6 (106) жовтень 2010 р.